

Quynh Delaunay*

Kind van Marx en Thatcher: de Franse nationalisaties

Hoewel de laatste tien jaar het debat rond de genationaliseerde sektor zich voornamelijk richtte op het belang ervan voor de crisisbestrijding, heeft men het probleem in de praktijk over het algemeen beperkt tot dat van de formele verandering van eigendom: van partikuliere eigendom van kapitaalgoederen naar nationale eigendom, of, om precies te zijn, naar eigendom van de overheid. In de meeste West-europese landen is er nauwelijks verschil te bemerken tussen partikuliere en genationaliseerde bedrijven: winst is immers ook bij genationaliseerde bedrijven het belangrijkste motief. Of het moest zijn dat de werknemers in genationaliseerde ondernemingen een iets betere positie hebben.

Als criterium voor goed management is vergelijking van de winstvoet niet zo'n flatteus instrument voor genationaliseerde bedrijven. En de faillissementen van genationaliseerde bedrijven zoals die hebben plaatsgevonden in Groot-Brittannië maken ze bovendien niet geloofwaardig als middel tegen de crisis.

Nationalisaties zijn geen nieuw verschijnsel in de Franse economie. Tot dusverre waren zij het traditionele antwoord op economische problemen in Europa, als hulpmiddel voor het drijvende houden van de partikuliere sektor. Zij hadden tot nu toe betrekking op de basis-industrieën of de sectoren die belangrijk waren voor de werkgelegenheid (resultaten en situaties variërend naar land en economisch-historische achtergrond).

Men zou kunnen zeggen dat in Frankrijk de publieke sektor een belangrijke rol heeft gespeeld in de conjuncturele sturing, met name door het op peil houden van de investeringen, terwijl de grote partikuliere ondernemingen hun kapitaalgoederen hebben zien verouderen door gebrek aan investeringen (zie tabel 1).

Subsidies aan de genationaliseerde bedrijven leiden tot een slinken van de winstmogelijkheden voor partikuliere ondernemingen in verschillende door de crisis getroffen sectoren (zware industrie, metaal, mijnbouw, spoorwegen, scheepsbouw en burgerluchtvaart),

* Centre d'Etude de l'Emploi (Frankrijk); onderzoekster bij het Centre de Recherche sur les Mutations

des Sociétés Industrielles. De vertaling en bewerking kwam tot stand met medewerking van Inger Stokkink.

*Ontwikkeling van de bruto investeringen – verdeling tussen
genationaliseerde en niet-genationaliseerde grote ondernemingen
(1974 = 100)*

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
alle bedrijven	100,0	94,0	99,5	99,8	103,1	105,9	112,4	109,8
genat. sektor	100,0	122,2	125,7	141,1	157,8	173,5	185,7	180,8
overige	100,0	89,6	95,4	93,4	94,4	95,3	100,9	98,7
aandeel genat. sektor (%)	13,5	17,5	17,1	19,1	20,7	22,1	22,3	22,2

De tien eerste investeerders in Frankrijk in 1981 (mrd FF)

Electricité de France	33
SNEA	31
PTT	27,8
SNCF	8,71
Renault	7,91
Compagnie Française de Pétrole	5,8
Peugeot	4,61
Gaz de France	3,4
Péchiney-Chimie-Ugine-Kulmann	2,71
Compagnie Générale de l'Electricité	2,55

Bron: A. Gomez (zie noot 2)

maar die ondernemingen die investeren in technologisch geavanceerde industrieën (elektronika, chemie, olie) en met name degene die een winstgevende extra-nationale strategie volgen, weten zichzelf "buiten de crisis"¹ te plaatsen; ze zijn daarmee overigens tegelijkertijd veroorzakers van de crisis.

Een analyse van de aard en hevigheid van de crisis behoeft een uiteenzetting over de manier waarop het hele economische systeem wordt gestuurd, om te kunnen verklaren waarom als het hele systeem in de war is, een deel van het particuliere kapitaal kan bloeien terwijl het elders faillissementen regent en de werkeloosheid groeit.

De economische crisis slaat terug op de gehele maatschappij en bovenstaand verschijnsel moet worden besproken in termen van economische en sociale sturing, in termen van onmogelijkheid versus mogelijkheid om tot een economisch herstel te komen met kapitalistische middelen/instrumenten. Dat de discussies in Frankrijk over nationalisaties zo fel oplaaien komt omdat die discussies *juist* in die termen worden gevoerd: in termen van alternatieven voor de

kapitalistische manier van economische sturing. In tegenstelling tot andere landen in Europa, waar de genationaliseerde sektor wordt gezien als een op een gegeven moment noodzakelijke vorm van overheidscontrole, gaat nationalisatie in Frankrijk verder dan een strikt formele opvatting ervan. Met andere woorden, men kan niet spreken van nationalisatie in Frankrijk — als men tenminste alle aspecten daarbij in wil sluiten — zonder ten eerste het gezichtspunt van de economische en sociale sturing, ten tweede dat van de klassenstrijd, de sociale verhoudingen en hun technologische achtergronden in ogenschouw te nemen.

In vergelijking met de Britse nationalisaties die het stempel van Keynes dragen — en dus net als zijn theorieën schipbreuk lijdten — dragen de Franse nationalisaties het stempel van Marx. In Groot-Brittannië, waar nationalisaties meer gezien worden als instrument van de keynesiaanse politiek gedurende de grote crisis en na de tweede wereldoorlog, worden nationalisaties niet gesteund door de publieke opinie omdat in de keynesiaanse opvatting de sociale komponent ontbreekt. In Frankrijk echter hebben nationalisaties zich een plaats veroverd als succesvol middel tot innovatie, exportvergroting en sociale vooruitgang, omdat zij als geheel de uitdrukking zijn van meer dan alleen maar economische ideeën.

Daaruit vloeit voort dat de recentelijk genationaliseerde mijn- en staalbedrijven in Frankrijk, die te kampen hebben met verliezen, niet alléén in negatieve zin worden beschouwd. Zij zijn onderwerp van *sociale* debatten. Maar de nationalisaties worden maar door een deel van de sociale bewegingen gesteund, wat een weerspiegeling vormt van de tegenstellingen tussen de sociale en de politieke stromingen binnen links in Frankrijk. Tegelijkertijd worden, vanwege de complexiteit van de Franse economie en de ontwikkelingsgraad daarvan, de marxistische ideeën die eraan ten grondslag liggen, grondiger bestudeerd.

50

De ontwikkeling van de Franse nationalisaties zal als volgt worden geanalyseerd:

1. nationalisaties als zwaartepunt in de sturing van de economie onder internationale beperkingen;
2. de dynamiek van de genationaliseerde bedrijven berust op het verband tussen deze bedrijven en de samenleving, dat wil zeggen op het hele, ingewikkelde netwerk van sociale relaties daartussen (regionale ontwikkeling, sociale en technologische veranderingen enzovoorts);
3. de tegenstrijdigheden binnen de huidige sociale en economische politiek: de Franse nationalisaties zijn het resultaat van een compromis tussen verschillende politieke en sociale krachten binnen links in Frankrijk.

1 Nationalisaties als zwaartepunt in de sturing van de economie onder internationale beperkingen

De kontekst waarbinnen de huidige nationalisaties moeten worden beschouwd verschilt totaal van die in 1945. Het soort problemen waar het om gaat hebben we al aangegeven: de Franse economie staat steeds meer bloot aan internationale uitwisseling, en de crisis komt voort uit het gebrek aan controle over hele sectoren in de economie – juist die sectoren die worden gezien als de meest strategische voor economische groei.

1.1 De sectoren die onder de nationalisatiewetten van 1981-'82 vallen

De nu genationaliseerde sectoren verschillen op drie punten wezenlijk van de sectoren die eerder genationaliseerd werden:

– afgezien van de metaalbedrijven (waarvan de nationalisatie niet meer was dan het overstappen van subsidies op staatsdeelneming), zijn het nu bedrijfstakken die betrokken zijn bij de technologische revolutie: elektronika, chemie, luchtvaart, telekommunikatie en zware elektrische apparatuur (bijvoorbeeld Thomson, Rhône-Poulenc, Dassault);

– het gaat om bedrijfstakken, gedomineerd door grote kapitaalsgroepen die de laatste tien jaar tot stand zijn gekomen met behulp van staatssteun. De overheid concentreerde zich daarbij op enkele bedrijven, om deze een gunstige internationale concurrentiepositie te verschaffen. Deze bedrijven profiteerden van overheidsorders, gespreid over een langere periode: meer dan 50% van de staatsteun viel toe aan die groepen;²

– het gaat om bedrijven die bij uitstek betrokken zijn bij de internationalisatiebeweging van het kapitaal. Die internationalisatie kan van meerdere kanten worden beschouwd. Ten eerste die van het doordringen van buitenlands kapitaal in de nationale economie. In Frankrijk is dat overduidelijk het geval voor de chemische en de farmaceutische industrie, de landbouwmachine-industrie en de elektronika. Een tweede kant is de vestiging van nationaal kapitaal in het buitenland, om de markten aldaar te veroveren. Ten derde kan internationalisatie óók zijn: het volgen van een strategie die ten doel heeft de export te bevorderen, wat ertoe leidt dat bepaalde nationale industrieën zich op die punten gaan specialiseren waar de nationale technologie het meest geavanceerd en ontwikkeld is. De omzet van Rhône-Poulenc bijvoorbeeld bestaat voor 67% uit de bijdragen van haar buitenlandse vestigingen en exportopbrengsten. Vaak is het aantal werknemers in de buitenlandse vestigingen hoger dan in de binnenlandse.

2. Rapport Hannoun, geciteerd in A. Gomez, *Le rôle moteur du secteur public, Journées de travail sur la poli-*

tique industrielle de la France, 15-16 nov. 1982.

In deze omstandigheden liggen de strategische sectoren dus buiten het bereik van enige nationale controle, sterker nog, buiten het bereik van enige planning van de economische activiteit in termen van betalingsbalans, werkgelegenheid, technologische verandering en nationale ontwikkeling. Sinds de nationalisaties van 1981-'82 zou de regering, gezien het gewicht van de publieke sektor in de industrie en het bank- en verzekeringswezen in staat moeten zijn iets te doen aan het economisch herstel (zie tabel 2).

tabel 2

Aantal arbeidskrachten werkzaam in de publieke sektor als percentage van alle arbeidskrachten, per bedrijfstak

	publieke sektor vroeger	publieke sektor nu
energie	82	82
transport en telekommunikatie	60	60
banken en verzekerings- maatschappijen	43	60
industrie	6	21

Bron: Centre Européen de l'Entreprise Publique et Ministère de l'Industrie

1.2 De nationalisaties en de internationale beperkingen: erkenning van de concurrentiestrijd en de behoefte aan controle over de strategie van industriële groepen

Een van de belangrijkste functies die de genationaliseerde sektor de laatste tien jaar heeft vervuld is die van voortrekker op het gebied van de investeringen, met name dank zij de publieke kernenergie- en telekommunikatieprogramma's. Zo speelde deze sektor een anticyclische rol op een moment dat de investeringen van particuliere ondernemingen stakten.

Nu moet deze anticyclische rol worden opgegeven ten gunste van een lange-termijnpolitiek, omdat het anticyclisch effect vervaagt naarmate de crisis aanhoudt en verergert, en de nucleaire en telekommunikatieprogramma's niet verder groeien.

Eén principe beperkt de akties van de publieke sektor: de concurrentie. Dat verandert uiteraard niet als een bedrijf genationaliseerd wordt.³ De ontwikkeling van een bedrijf hangt daarom af van het verloop van de concurrentiestrijd. Die ontwikkeling zal kunnen worden gestimuleerd door de overheid, zeker bij technologische doorbraken (bijvoorbeeld in de auto-industrie, de farmaceutische en parfumindustrie, de fabricage van spoorweg-

materieel en van zware elektrische apparatuur).

Planafspraken moeten bindend zijn voor de staat en voor de onderneming, die verder de vrije hand krijgt bij het bedrijfsbeheer. De Renault-fabrieken worden steevast aangehaald als een bijzonder geslaagd voorbeeld van hoe lokale ontwikkeling en internationale strategie kunnen samengaan.

In de planafspraken wordt rekening gehouden met de politieke en sociale behoeften van de samenleving, zoals bijvoorbeeld op het gebied van de werkgelegenheid. Er is echter een middel op centraal niveau nodig, dat de logika van de ondernemingen (die in de richting gaat van internationalisatie van kapitaal) in overeenstemming brengt met de wens van de samenleving om controle uit te kunnen oefenen op haar ontwikkeling: de *nationale planning*. Die moet op een nieuwe leest geschoeid worden, een die rekening houdt met de verstrengeling van de besproken aspecten van sociale en economische sturing. Nationale planning is het middel bij uitstek voor de samenleving om haar doelen en wensen te formuleren, en vervolgens te verwezenlijken voor zover dat mogelijk is, gezien de internationale beperkingen waarbinnen de genationaliseerde ondernemingen opereren.

Om de breuk met de politiek van de partikuliere ondernemingen duidelijk te maken moeten de genationaliseerde ondernemingen, als zwaartepunt en middelpunt van nationale planning, duidelijk verbonden zijn met de samenleving om efficiënt te kunnen werken.

2 De sociale dynamiek van de genationaliseerde bedrijven

Voor mei 1981 was het industriële parool: vorming van industriële en financiële groepen die de internationale concurrentiestrijd aan zouden kunnen. Dat lukte gedeeltelijk via het vormen van groepen die in grootte konden wijderveren met de buitenlandse multinationals. De internationale gerichtheid van deze groepen leidde er echter toe, dat hun 'moederland' tot *middel voor* hun ontwikkeling werd in plaats van *doel van* ontwikkeling. In sommige bedrijfstakken leidde deze politiek tot het verminderen van het binnenlandse aandeel in de totale consumptie (een voorbeeld vormt het afnemende aandeel van de binnenslands geproduceerde kolen in het totale energieverbruik). Voor verschillende regio's hadden de beide bovengenoemde elementen twee gevolgen: een verzwakking van hun rol in het economische netwerk, door de overheersende positie van de groepen en de sterke afhankelijkheid van de internationale conjunctuur; en voor sommige gebieden, waarvan de ontwikkeling gebaseerd was geweest op de bloei van bepaalde bedrijfstakken, betekende het terugschroeven van de nationale produktie een gevoelige aderlating. Een voorbeeld van het laatste is het noorden van Frankrijk, waar de kolenindustrie eertijds werkgelegenheid verschafte aan 150.000 werknemers, nu aan minder dan 50.000; en in de textielindustrie duikt het werknemersaantal

van 170.000 in 1954 naar nauwelijks 100.000 in 1975, zonder uitzicht op herstel.

Het herstel van zulke gebieden vraagt niet om omschakelings- en reddingsoperaties, maar behoeft een grondige analyse op economisch, maar ook op sociaal gebied. Op economisch gebied moet worden nagegaan wat de plaats van zo'n regio is in de nationale economische politiek, maar ook internationaal gezien. Op sociaal gebied moet worden nagegaan wat voor effect de komst en ontwikkeling van de ondernemingen hebben gehad op de machtsverhoudingen, de sociale organisatie, de arbeidsdeling, de inkomensstructuur en de regionale ontwikkeling.

Ook moet worden nagegaan hoe de reacties waren op deze ontwikkelingen; twee soorten reacties zijn er te onderscheiden. Ten eerste in de produktiesfeer, waar de crisis van het taylorisme (verzet tegen de intensivering en de versnippering van het werk) leidde tot verlaagde produktiviteit en slecht werk. Verbeterde participatie en reorganisatie van het werk, analoog aan de Japanse 'kwaliteitskringen', kan de produktiviteit weer verhogen. Ten tweede in de sociale sfeer, waarin weer twee soorten reacties zijn te onderscheiden: enerzijds leidt de politiek van de multinationale ondernemingen, die de regio als een wingewest beschouwen en in hun ontwikkelingsproces geen rekening houden met de bestaande lokale economische structuur, tot sociale spanningen; anderzijds belemmeren de door de overheersende positie van de multinationals toegenomen centralisatie van politiek en economie en de verouderde machtsverdeling tussen het centrum en de perifere regio's in stijgende mate een duidelijk zicht op waar de machtscentra nu eigenlijk *echt* liggen. Het enige dat duidelijk is, is de positie van de bevolking, die hoe langer hoe meer die van buitenstaander wordt.

54

Om een doeltreffend middel te zijn om uit de crisis te komen, zullen nationalisaties dus sociale en economische veranderingen tot stand moeten brengen.

Op *regionaal* gebied kunnen genationaliseerde ondernemingen een nieuwe impuls geven aan hun omgeving — waar zij deel van uitmaken, en die voor het grootste gedeelte nog bestaat uit ondernemingen in partikulier beheer. De genationaliseerde ondernemingen dragen bij aan het wederopbouwen van de lokale economische structuur en het mobiliseren van de mogelijkheden van elke regio door banden aan te knopen met de bestaande middelgrote en kleine ondernemingen. Deze contacten moeten leiden tot het herstel van een vaste stroom van orders voor het midden- en kleinbedrijf, hulp bij research, innovatie, en het leggen van internationale contacten door de grote genationaliseerde ondernemingen.

De nieuwe decentralisatieregels geven de direkt betrokkenen weer

een greep op de beslissings- en beleidsinstituties. Op die manier komt er weer een coördinatie tot stand tussen het nationale maatschappelijk belang en de belangen van het nieuw leven ingeblazen regionale niveau. Op *sociaal* gebied moet er wat gedaan worden aan de uit de (krisis van de) kapitalistische produktiewijze voortvloeiende vervreemding van de werknemers, hun niet-betrokken zijn bij het bedrijf, en de gevolgen daarvan in de vorm van verzuim, lage produktiviteit enzovoort. Wettelijke regelingen moeten een leefbare werksituatie waarborgen en de werknemers medezeggenschap geven in het bedrijf, ook op managementniveau. De ingevoerde *lois Auroux* bevatten een speciale regeling op dit punt voor werknemers van genationaliseerde ondernemingen.

De dappere pogingen om de crisis te begrijpen en op te lossen vertonen echter vaak weinig samenhang, zeker waar het het inpassen van de sociale en regionale aspecten betreft. De vraag is dan ook of de nationalisaties wel zullen uitwerken zoals men het bedoeld heeft, namelijk als oplossing voor economische en sociale problemen.

3 Tegenstrijdigheden: de Franse nationalisaties als kompromis

Sinds het vertrek van J.P. Chevènement als minister van Industrie staat het economisch beleid van de overheid steeds meer in het teken van het de baas kunnen van de internationalisatie van kapitaal.⁴ Zonder te tornen aan het partikulier bezit van ondernemingen moet de staat de mogelijkheden scheppen voor een anti-krisisbeleid, het op peil houden van de investeringen, enzovoort, via het besproken nationalisatiebeleid. Deze dialectiek tussen enerzijds de vooruitstrevende rol van de publieke industriële sektor als initiator van een nieuwe produktiewijze en sociale veranderingen, en anderzijds de beperkingen die voortkomen uit de internationalisatie van kapitaal is een van de bijzonderheden van de huidige Franse economische politiek. Toch schuilt er een zekere tweeslachtigheid in. Voor het nationalisatieprogramma is gestreden sinds 1962 (einde van de Algerijnse oorlog) en vooral sinds 1972 (ondertekening van het Programme Commun); het vormt aan de ene kant het resultaat van die strijd, maar aan de andere kant moesten tussen socialisten en kommunisten natuurlijk compromissen worden gesloten, die een weerspiegeling vormen van de tegenstellingen tussen de sociale en politieke krachten binnen links. Vorm en inhoud van de nationalisaties dragen hiervan de sporen.

Nu zijn de nationalisaties dan verwezenlijkt maar zij hebben niet veel weg van de instrumenten voor sociale en economische verandering zoals sommigen die voor ogen hadden. In de strijd met rechts heeft

4. A. Gomez, a.w.

de linkse unie wel wat veren moeten laten. In plaats van op stringente planning ligt de nadruk nu op het verbeteren van de marktmechanismen.

Frankrijk schudt dus niet zo makkelijk de heersende Europese conceptie van de crisis af. Twee soorten maatregelen worden naar voren gebracht: de een met betrekking tot de vraag, de ander met betrekking tot de aanbodzijde van de economie. Maatregelen aan de vraagzijde liggen in het vlak van de monetaire politiek (revaluatie/devaluatie, met het oog op de verhouding import/export), de inkomenspolitiek, beperking van de binnenlandse bestedingen, maatregelen met betrekking tot de indirecte kosten om de produktiekosten laag te houden, etcetera. Deze maatregelen worden ondersteund door het financieel beleid van de overheid: beperking van het financieringstekort, bezuinigingen, belastingen..., kortom allemaal maatregelen die resulteren in vermindering van individuele en kollektieve bestedingen. De idee achter deze maatregelen is dat de Europese economieën de crisis alleen maar te boven kunnen komen als ze hun concurrentiepositie verbeteren dankzij technologische vernieuwingen die de produktiekosten drukken en de afzet vergroten.

Zijn maatregelen betreffende de vraagzijde van de economie een zaak van de overheid, maatregelen aan de aanbodzijde worden genomen op het vlak van de internationale economie. Daar speelt de staat een indirecte rol, die van het versterken van de concurrentiepositie via ofwel het verlenen van steun (van subsidies of garanties tot imperialistische verdragen met andere staten), ofwel deelneming in het kapitaal.

Met deze sombere uiteenzetting in het achterhoofd rijst de vraag hoe het dan staat met de al eerder in dit artikel genoemde planafspraken die een oplossing moeten vormen voor het naast elkaar bestaan van twee vormen van economische sturing. In deze overeenkomsten tussen overheid en genationaliseerde bedrijven moet worden geprobeerd algemene economische en sociale belangen in overeenstemming te brengen met de strategische doeleinden van de ondernemingen. Bij nadere beschouwing van de strategische plannen van diverse ondernemingen blijkt dat internationalisatie van kapitaal gewoon doorgaat, dat de keuze van de te produceren goederen wordt bepaald door wat financieel het gunstigst is, en dat de minst 'rendabele' produkten afvallen.

Als er in planafspraken al gesproken wordt over werkgelegenheid en overheidscontrole op verstrekte subsidies, dan gebeurt dan in vage termen, zonder harde cijfers en zonder reële beloftes.

Maar al te vaak vinden de gesprekken over de planafspraken plaats achter gesloten deuren; er wordt te weinig druk uitgeoefend om de

groepen te dwingen tot het ontwikkelen van een samenhangend bedrijfsbeleid. Er worden belofes gedaan over 'rekening houden met', maar als er ten gevolge van een reorganisatie, zoals bijvoorbeeld bij P echiney-Chimie-Ugine-Kulmann 2000 ontslagen vallen, voorziet de afspraak in geen enkele kompensatie. Het op de eerste plaats stellen van het principe van concurrentiestrijd, het ontbreken van een samenhangende industriepolitiek laat de vraag naar het evenwicht tussen kapitalistische en socialistische economische sturing onberoerd. Als de genationaliseerde sektor doorgaat zoals deze nu doet, met zijn uitsluitende gerichtheid op het buitenland zonder rekening te houden met de resultaten van z'n akties binnen Frankrijk, zou er wel eens een dualistische economie kunnen ontstaan: een economische structuur met aan de ene kant de middelgrote en kleine ondernemingen, gespecialiseerd in enkele produkten, en aan de andere kant de publieke sektor, geavanceerd, met hoge lonen en goede produktieomstandigheden in tegenstelling tot de middelgrote en kleine ondernemingen, maar zonder bijdrage aan de werkgelegenheid.

En wat de beslissingsmacht betreft: degenen die nu hun stem kunnen verheffen ten behoeve van sociale problemen komen onverwachts terecht op een terrein waar het hen aan kennis ontbreekt: dat van de economie – weer een kwestie van een politiek en ideologisch kompromis tussen verschillende maatschappelijke krachten.

De aan sociale konflikten ontleende betekenis van de publieke sektor
Ondanks het karakter van de doeleinden die de genationaliseerde groepen nastreven, laat de inpassing van hun vestigingen in bepaalde lokale gebieden zien dat er wel degelijk sprake is van sociale strijd rond hun ontwikkeling en hun plannen. Ook op regionaal niveau ziet men de maatschappelijke en politieke druk op de publieke sektor om tot planafspraken te komen (zie de SNCF, de elektriciteitsbedrijven, Thomson; het gaat hier bijvoorbeeld om het koppelen van de bedrijfsontwikkeling aan de regionale ontwikkeling). En op nationaal niveau is er strijd geweest voor projekten als de supersneltrein Parijs-Lille-Brussel-Nederland en -Duitsland, het staalbedrijf Metal Escaut en de modernisatie van Usinor Trith en Usinor Duinkerken.⁵

De decentralisatie- en nationalisatiewetten worden niet overal op dezelfde manier toegepast. Sommige gemeentebesturen werpen zich op de komputerbranche en drijven ondernemingen de internationale markt op; andere ontwikkelen een beleid dat gericht is op versterking van de regionale economische structuur, waarbij de gemaakte keuzen stoeien op buiten-economische zowel als economische oogmerken. Nationalisaties zijn in Frankrijk bij lange na geen uniform gebeuren.

De publieke sektor in Frankrijk is het kind van twee ouders. Aan de ene kant heb je de ontwikkeling van het kapitalisme – tot nog toe heeft de genationaliseerde sektor ondersteunend gewerkt voor de kapitalistische accumulatie, met name door werkzaam te zijn op het gebied van de infrastructuur. Aan de andere kant is er de traditie van interventionistische en centralistische maatregelen van de overheid – die is wat de nationalisaties betreft terug te vinden in de theorievorming rond de sociale strijd tegen de partikuliere eigendom van kapitaalgoederen.

De wetten van 1982 hebben de zaak weer een stap verder gebracht: de genationaliseerde sektor raakt nu aan de kern van het economische sturingsmechanisme, doordat het nu gaat om concurrerende bedrijven, en dat in een periode, dat Frankrijk ingepast begint te raken in de internationale markt en dat het systeem zijn grenzen begint te bereiken.

De ideologie van het vrije ondernemerschap – ja zelfs een zeker talent voor zaken doen – is echter wijd verbreid in vele lagen van de bevolking. Het weifelende beleid rond de nationalisaties is een uitdrukking van de moeilijkheid om het idee van overheidsbedrijven en van het kollektief besturen van de industriële sektor brede ingang te doen vinden.

We kunnen de uit de strategieën van de multinationals voortvloeiende crisis van de westerse maatschappijen en hun welvaart niet los van elkaar zien; het zijn twee kanten van één medaille. De problemen van de crisis moeten dus niet aangepakt worden in termen van het een of het ander (de maatschappij of de multinationals), maar in termen van een sociale en economische sturing die de economie en de samenleving beide in aanmerking neemt. Zo moet men ook van de nationale ondernemingen in ogenschouw nemen wat – los van hun huidige vorm – hun historische betekenis is in de kapitalistische produktiewijze. Maken ze, dat het kapitalisme onder de nieuwe omstandigheden versoepeld door blijft draaien, zo ongeveer zoals het multinationale beleid van de conservatieve Westeuropese overheden dat doet, of gaan ze een voorttrekkersrol spelen in een nieuwe ontwikkeling, die de technologische eisen van de moderne produktie weet te verbinden aan nieuwe maatschappelijke verhoudingen die een eind maken aan versleten vormen?

Het kan geen kwaad, de ideeën van Marx met betrekking tot de transformatie van de samenleving, het overgaan van de ene produktiewijze naar de andere, opnieuw te overdenken. In Frankrijk, waar toch belangrijke nationalisaties hebben plaatsgevonden, bestaat nog steeds een diskrepantie tussen de formele eigendom van kapitaalgoederen (die sinds 1982 eigendom van de Franse staat zijn) en de feitelijke toeëigening ervan door de arbeidende klasse. Om die wél te realiseren

zullen de onderdrukingsverhoudingen tussen naties en klassen, die schuil gaan achter het marktmechanisme, vervangen moeten worden door een regulering van ruilverhoudingen die de technologische revolutie enerzijds en de belangen van de bevolking anderzijds met elkaar in overeenstemming brengt. In feite is dat het cruciale thema in het debat over socialisme in industrieel ontwikkelde landen.